

สิทธิชุมชนกับการพิทักษ์เขาคูหา

Community Rights and the Protection of Khao Khuha

นรเชษฐ ชุนทองเพชร^{1*} และนฤทธิ ดวงสุวรรณ²

Narached Khunthongphet and Narit Doungsuwan

Abstract

This article titled ‘Community Rights and the Protection of Khao Khuha (Khuha hill)’ aims to examine the rights of community, according to the constitution, to solve social conflicts in a specific area. There was a conflict in Khao Khuha area when the government granted a concession allowance to a private mining company whose mining activities had critical impacts on the residents living in the area nearby for over two decades. Not until November 2009, the conflict between the residents and the company became more serious when the residents realized the concession allowance was expired. After forming up a group called “a people network of Khao Khuha’s negative mining effects”, the residents submitted a letter requesting the Prime Minister Aphisit Vejjajiva to slow down the concession renewal for the company. Not only not being able to renew its seven year concession from 2009 to 2015, but the company was sued by the residents to be in charge of their damages caused by the mining. It was on January 2015 that the Supreme Court ordered the company to compensate for the damages. However, that meant not the mining had no longer remained in the area. As long as the community’s expectation in convincing the government to pass regulation on preventing the Khao Khuha from being a mining site is not achieved, the conflict continues.

Keywords: *community rights, constitution, Khao Khuha*

¹สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

* ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: narached.khunthongphet@gmail.com)

รับบทความวันที่ 5 ตุลาคม 2558 รับลงตีพิมพ์วันที่ 8 เมษายน 2559

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์นำเสนอเรื่อง สิทธิชุมชนกับการพิทักษ์เขาควหา เพื่อตรวจสอบการใช้สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญสำหรับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ อันเนื่องมาจากการที่รัฐให้สัมปทานบัตรแก่เอกชนในการทำเหมืองหิน โดยการออกสัมปทานบัตรของรัฐส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนรอบเขาควหามานานกว่า 20 ปี ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัทเอกชนทำเหมืองหินเขาควหา นั้น เห็นได้ชัดเจนขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2552 เมื่อชาวบ้านทราบว่าประทานบัตรในการทำเหมืองหินของบริษัทเอกชนหมดอายุลง จึงทำการรวมกลุ่มกันในนามเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองหินเขาควหา อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา โดยได้ยื่นหนังสือต่อรัฐบาลในสมัยที่ อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อขอให้ชะลอการต่ออายุประทานบัตรการทำเหมืองหินเขาควหา ทำให้บริษัทเอกชนไม่สามารถต่ออายุประทานบัตรได้และส่งผลกระทบต่อประกอบกิจการเป็นเวลา 7 ปี นับแต่ปี พ.ศ.2552 ถึงปี พ.ศ.2558 นอกจากนี้ ชาวบ้านบางส่วนได้ยื่นฟ้องคดีต่อบริษัท เพื่อเรียกร้องค่าเสียหายจากผลกระทบในการทำเหมือง คดีถึงที่สุดในวันที่ 20 มกราคม 2558 เมื่อศาลฎีกาตัดสินให้บริษัทเอกชนชดเชยค่าเสียหายต่อชาวบ้าน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการปิดฉากการทำเหมืองหินในพื้นที่เขาควหาตลอดไป เพราะว่าเขาควหาก็ยังคงเป็นแหล่งสัมปทานเหมืองหินอยู่เช่นเดิม トラบใดที่เป้าหมายสูงสุดของการเคลื่อนไหวยังไม่บรรลุผล นั่นคือ การขอให้รัฐประกาศยกเลิกเขาควหาเป็นแหล่งสัมปทานเหมืองหินอย่างถาวร การต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์เขาควหาก็ยังต้องดำเนินต่อไป

คำสำคัญ: สิทธิชุมชน, รัฐธรรมนูญ, เขาควหา

บทนำ

แม้สิทธิชุมชนจะเป็นเรื่องที่มีมานาน แต่สิทธิชุมชนก็ยังเป็นคำอ้างในการต่อสู้เรียกร้องของหลายชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง แม้กระทั่งปัจจุบันก็ยังมิให้พบเห็น ซึ่งมีหลายชุมชนที่ลุกขึ้นสู้เพื่อปกป้องชุมชนในด้านต่างๆ อาทิเช่น การต่อสู้เรียกร้องเรื่องสิทธิที่อยู่อาศัย สิทธิในที่ดินทำกิน สิทธิในการปกป้องผืนป่าและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ฯลฯ ซึ่งปรากฏการณ์การออกมาเรียกร้องสิทธิชุมชนของคนในชุมชนต่างๆ ส่วนมีต้นสายปลายเหตุมาจากความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับอำนาจรัฐ และชุมชนกับเอกชนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อก้าวถึงเรื่องของ “สิทธิ” เอกสารเรื่องสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555) ได้ระบุไว้ว่า สิทธิเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาด้วยการต่อสู้กับ

ชนชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน “สิทธิ” จึงเกิดขึ้นได้ด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการต่อกรกับองค์กรต่าง ๆ และด้วยการเรียกร้องต่อสู้กับอำนาจรัฐ ขณะที่คำว่า “สิทธิชุมชน” หมายถึง สิทธิของคนในชุมชน สิทธิชุมชนมีอาจมีขึ้นได้ถ้าไม่มีผู้คนและชุมชนที่ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของชุมชน

ในอดีตที่ผ่านมาชุมชนต่างๆ ในประเทศไทยมักได้รับผลกระทบจากโครงการต่างๆ ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักเป็นไปในทางลบ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ต่อชุมชนตามมาภายหลัง โดยโครงการส่วนใหญ่จะเน้นไปทางการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม เพราะการพัฒนาประเทศขับเคลื่อนโดยแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งแต่ละฉบับที่ผ่านมามีแนวโน้มการเติบโตทางภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ การเติบโตของเมืองและอุตสาหกรรมจึงผลักดันกระตุ้นด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมให้ชนบทเป็นผู้รับผลกระทบ จนกระทั่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อ 29 ตุลาคม 2539 มีผลใช้บังคับ 30 มกราคม 2540 (กระทรวงการต่างประเทศ, 2558) ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนปี พ.ศ.2540 ให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนที่องค์ตั้งเดิมในการจัดการทรัพยากร ขณะที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 กล่าวว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของสาธารณะ โดยรัฐธรรมนูญให้การรับรองสิทธิพลเมือง ในฐานะประชาชนโดยไม่มีแบ่งแยกเพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา จึงเป็นที่มาที่ทำให้ชาวบ้านมีช่องทางในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเพื่อปกป้องชุมชนของตน

จากที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อสิทธิชุมชนได้ถูกบัญญัติลงในรัฐธรรมนูญ จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านธรรมดาสามารถลุกขึ้นมาเรียกร้องสิ่งที่ควรเป็นของตนหรือชุมชนได้ โดยไม่ตกเป็นผู้รับภาระจากผลกระทบจากรัฐและเอกชน โดยง่ายอีกต่อไป สิทธิชุมชนจึงกลายเป็นแนวคิดหลักสำคัญที่น่าสนใจในแง่ของการเป็นอุดมการณ์ในการต่อสู้ของคนในชุมชน และด้วยความสำคัญดังกล่าว บทความชิ้นนี้จึงเป็นการให้ข้อมูลในระดับพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องสิทธิชุมชนว่ามีความหมายอย่างไร มีกฎหมายใดที่เอื้อต่อการนำแนวคิดสิทธิชุมชนมาปรับใช้ และขอบเขตการใช้สิทธิ รวมถึงผู้เขียนได้นำเอาแนวคิดสิทธิชุมชนมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์กรณีศึกษาตัวอย่าง การใช้สิทธิชุมชนเพื่อพิทักษ์สุขภาพ อำเภอรัตถุมิ จังหวัดสงขลา สืบเนื่องจากสุขภาพเป็นแหล่งประธานบัตรอนุญาตให้มีการทำสัมปทานเหมืองหินโดยบริษัทเอกชน ทำให้

ชาวบ้านที่อยู่อาศัยโดยรอบเขาภูเขาได้รับผลกระทบทางมลพิษจากการทำเหมือง รวมถึงความเสียหายจากก้อนหินที่ปลิวตกใส่บ้านของชาวบ้านจากการระเบิดเขา จนนำไปสู่การออกมาฟ้องร้องและคัดค้านการทำเหมืองหินในที่สุด จากกรณีดังกล่าวที่น่าสนใจคือ แนวทางการต่อสู้คัดค้านในการทำเหมืองหินของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน เป็นตัวอย่างในการใช้สิทธิชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนสิทธิชุมชน เพื่อสอนเรื่องสิทธิชุมชนแก่ชาวบ้าน (โสภา เจริญรัตน์ และคณะ, 2556) จนมีชาวบ้านกล้าลุกขึ้นมาฟ้องร้องเรียกค่าชดเชยต่อบริษัท จนเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558 ศาลฎีกาได้อ่านคำพิพากษาขึ้นตามศาลอุทธรณ์ให้บริษัทผู้ประกอบการเหมืองหินเขาภูเขาชดเชยค่าเสียหายรวมถึงชดเชยความเสียหายทางจิตใจแก่ชาวบ้าน (ไทยพีบีเอสนิวส์, 2558) ปรากฏตามคดีหมายเลขคำที่ 338/2554 และคดีหมายเลขแดงที่ 516/2555 (คม ชัด ลึก ออนไลน์, 2558) จนกลายเป็นคดีตัวอย่างที่ชาวบ้านลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิตัวเองตามบทบัญญัติสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญ และในด้านขอบเขตของการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสิทธิชุมชนจะเน้นวิเคราะห์จากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2550 เป็นหลัก เนื่องจากด้วยกระบวนการการต่อสู้ของชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2550 ยังมีผลบังคับใช้ แม้กรอบเวลาของการศึกษาเรื่องราวจะล่วงเลยมาถึงปี พ.ศ.2558 ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2550 ได้ถูกยกเลิกไปแล้วก็ตาม ส่วนกรอบเวลาของการศึกษา จะอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2552-2558 อีกประการคือ เรื่องราวการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องเขาภูพานั้น ล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นเชิงข่าวมาตลอด เมื่อกระแสข่าวกวาก็สืบไปด้วยดังนั้นจึงขอนำเรื่องราวดังกล่าวเข้ามาสู่แวดวงวิชาการ เพื่อเป็นกรณีศึกษาถึงการ ใช้สิทธิชุมชนเพื่อปกป้องทรัพยากรท้องถิ่นและเพื่อให้

คนในชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติสุข ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายใดๆ กับวิถีชีวิต อันจะเป็นแนวทางการปกป้องชุมชนให้กับชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

ความหมายของสิทธิชุมชน

คำว่าสิทธิชุมชน เป็นคำที่ค่อนข้างใหม่ ในฐานะเป็นวาทกรรมที่ให้ความหมายและคุณค่ากับสิ่งที่เกิดและดำรงอยู่มาช้านานแล้ว (สนั่น ชูสกุล และคณะ, 2550) โดยจะทำการแยกเป็นสองคำคือ “สิทธิ” กับ “ชุมชน” ในการอธิบาย

“สิทธิ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) แปลว่า “อำนาจอันชอบธรรม” และตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของ “อำนาจ” คือ ความสามารถหรือสิ่งที่สามารถทำหรือบันดาลให้เกิดสิ่งใดได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) แม้ว่าสิทธิจะหมายถึงการมีอำนาจแต่ก็เป็นอำนาจที่ได้มาจากการถูกมอบให้เป็นอำนาจที่ถูกกำกับด้วย “ความชอบธรรม” อันหมายถึง อำนาจที่ต้องทำตามหลักธรรม ตามหลักของคุณงามความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรม เช่น หลักศาสนา หลักกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ ประเพณี และเกณฑ์คุณค่าที่คนในสังคมหนึ่ง ๆ ยึดถือร่วมกัน การที่คนผู้หนึ่งมี “สิทธิ” ในสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น จึงหมายถึงว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่คนผู้นั้นพึงมีพึงได้อย่างถูกต้องคนอื่นต้องยอมรับ จะขัดขวางหรือรื้อถอนไม่ได้ (วีระ สมบูรณ์, 2532 อ้างถึงใน สนั่น ชูสกุล และคณะ, 2550) บุคคลจะมี “สิทธิ” ได้เพราะเขาต้องมีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งที่แน่นอน เช่น เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นหัวหน้า เป็นลูกน้อง เป็นผู้ปกครอง เป็นผู้ถูกปกครอง ฯลฯ (สนั่น ชูสกุล และคณะ, 2550) “สิทธิชุมชน” จึงเป็นสิทธิของชุมชน เป็นอำนาจโดยชอบธรรมที่ชุมชนพึงมีพึงได้อย่างถูก

ต้อง ผู้อื่นต้องยอมรับ และจะละเมิดหรือรื้อถอนมิได้

“ชุมชน” ในความหมายดั้งเดิมหมายถึง “หมู่บ้าน กลุ่มคน ที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ส่วนในความหมายที่กว้างออกไปของสังคมแบบสมัยใหม่ ทำให้มีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ที่สมาชิกอาจมิได้อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน แต่ก็สามารถมีความผูกพันและมีผลประโยชน์ร่วมกันได้ แต่ทุกคนสามารถนิยามตนเองว่าเป็นหนึ่งในวงสัมพันธ์นั้น และสังคมก็รับรู้ว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น เช่น ชุมชนที่เกิดจากเครือข่ายสังคมออนไลน์ ชุมชนผู้ได้รับผลกระทบผู้เดือดร้อนจากการพัฒนา ฯลฯ ดังนั้น “ชุมชน” ในความหมายแบบใหม่จึงหมายถึงรวมถึง วงสัมพันธ์ในลักษณะที่กว้างออกไปโดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน อย่างที่กล่าวไว้ตอนต้นว่า “สิทธิชุมชน” เป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ แต่แท้ที่จริงแล้ว “สิทธิชุมชน” เป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนมาอย่างยาวนาน (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2546 อ้างถึงใน สนั่น ชูสกุล และคณะ, 2550)

การใช้ชีวิตร่วมกันของชาวชุมชนที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นภายในชุมชนก็จะร่วมกันผลักดันให้มีการคิดหาวิธีการจัดการภายในให้ลุล่วงไป การจัดการภายในชุมชนในลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นข้อบัญญัติที่ชุมชนยึดถือร่วมกัน แฝงอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนปฏิบัติต่อ ๆ กันมา จนเป็นการผลิตซ้ำ พัฒนาเป็นแบบแผนที่แข็งแรง ข้อบัญญัติดังกล่าวของชุมชนเป็นข้อบัญญัติถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็น

ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับ “ขอบเขตอำนาจ” ที่สมาชิกในชุมชนทุกคนทุกฐานะพึงมี พึงได้รับท่ามกลางการดำเนินชีวิตร่วมกัน อำนาจนั้นเป็นอำนาจที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน เป็นอำนาจที่มีความชอบธรรม ก็คือ “ระบบสิทธิ” ของชุมชน (สนั่น ชูสกุล และคณะ, 2550)

ระบบสิทธิของชุมชน คือ “สิทธิจารีตประเพณี” (customary right) ซึ่งมีความซับซ้อนหลากหลาย และมักแตกต่างขัดแย้งกับ “สิทธิตามกฎหมาย” (legal right) เพราะสิทธิตามจารีตประเพณีมักจะตั้งอยู่บนหลักของ “สิทธิทางศีลธรรม” ขณะที่สิทธิตามกฎหมายนั้นจะผสมผสานหลักการทางการเมืองและเศรษฐกิจด้วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544 อ้างถึงใน สนั่น ชูสกุล และคณะ, 2550) ซึ่งเอื้อต่อลักษณะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากกว่าที่เน้นสิทธิปัจเจกชนและระบอบทรัพย์สินส่วนบุคคล จนเกิดเป็นความเสื่อมทรามทางศีลธรรม เป็นที่มาของการทุจริตทางชนชั้นและลดทอนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ จึงควรให้ความสำคัญแก่ “สิทธิกลุ่ม” “สิทธิร่วม” และแทนที่จะมีเพียงสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ต้องมี “สิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม” ด้วย จนกระทั่งในปีพ.ศ.2491 เมื่อสหประชาชาติประกาศ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” จึงต้องประกาศ “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง” ควบคู่ไปกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้สิทธิทั้งหลายมีความเท่าเทียมกัน และเมื่อประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม จึงก่อให้เกิดความตื่นตัวสนใจเรื่อง “สิทธิชุมชน” อย่างจริงจังจนถึงปัจจุบัน

โดยสรุปนิยามความหมายสิทธิชุมชนของผู้แต่งบทความ คือ สิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมายเป็นสิทธิของส่วนรวมที่ชุมชนแห่งหนึ่งสามารถใช้

เพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สภาพสิ่งแวดล้อม วิถีแห่งการดำรงชีวิต รวมถึงความสามารถในการตัดสินใจต่อการกำหนดปัจจุบันและอนาคตของชุมชนในเรื่องต่างๆ ได้แต่ทั้งนี้ การใช้สิทธิชุมชนจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนที่กฎหมายคุ้มครองด้วย

รัฐธรรมนูญกับสิทธิชุมชน

แม้สิทธิชุมชน จะหมายถึงอำนาจของชุมชน แต่ก็เป็นอำนาจที่ถูกกำกับด้วย “ความชอบธรรม” สิ่งที่ทำให้ความชอบธรรมต่อสิทธิก็คือ กฎหมายซึ่งเป็นทั้งตัวมอบอำนาจและก็เป็นทั้งตัวกำกับสิทธิด้วย ซึ่งกฎหมายที่รองรับต่อการใช้สิทธิชุมชน ก็คือรัฐธรรมนูญ สาเหตุที่รัฐธรรมนูญของประเทศไทยได้บรรจุเรื่องสิทธิชุมชนไว้นั้น ก็เนื่องมาจากในปีพ.ศ.2491 เมื่อสหประชาชาติ ประกาศ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” จึงต้องประกาศ “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง” ควบคู่ไปกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีเมื่อ 29 ตุลาคม 2539 มีผลใช้บังคับ เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2540 (กระทรวงการต่างประเทศ, 2558) มีผลให้สิทธิชุมชนในประเทศไทยได้รับการคุ้มครองครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม หลายประการ เช่น การรับรองสิทธิของประชาชนและชุมชนในการจัดการ การดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ใน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยถือเป็นนโยบายของ

รัฐที่จะต้องจัดการให้ประชาชนและชุมชนได้เข้าถึง และใช้ประโยชน์ในทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้น ได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยรับรองสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสาธารณะ สิทธิการมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยการทำ ประชาพิจารณ์ การมีส่วนร่วมของประชาชน และ ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกำหนดหน้าที่ของประชาชน กลุ่มต่างๆ ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชุมชน ท้องถิ่นดั้งเดิม องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนด้าน สิ่งแวดล้อม และประชาชนทั่วไปตลอดจน สิทธิในการฟ้องหน่วยงานของรัฐที่ละเลยต่อการ ปฏิบัติหน้าที่ให้ดำเนินการ เพื่อการคุ้มครอง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นได้อีกด้วย ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการจัดทำหรือปรับปรุงแก้ไข กฎหมายลูกที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตาม สิทธิที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้

สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญฯ

มาตรา 66 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และ มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการ ใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและ ยั่งยืน” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550, 2550)

หลักการของรัฐธรรมนูญในมาตรา 66 มี เจตนารมณ์ เพื่อรับรองสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการอนุรักษ์และมี

ส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเป็นการยอมรับบทบาทของชุมชน ท้องถิ่น ศักยภาพความเข้มแข็ง และภูมิปัญญาของ ประชาชนในชุมชนในการมีสิทธิและอำนาจร่วมกับรัฐ เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่น เป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเดิมที่ กำหนดให้รัฐเป็นผู้บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของประเทศแต่เพียงผู้เดียวตลอดหลายปีที่ผ่านมา หลักการดังกล่าวเป็นการยอมรับแนวคิด ในเรื่อง “สิทธิชุมชน” (Community Rights) ซึ่งเกิดจากการ รวมตัวกันตามธรรมชาติของมนุษย์ตั้งแต่ในอดีต โดยเริ่มแรกมีการรวมกันเป็นกลุ่มคนที่อยู่ใกล้ชิดกัน และพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนหมู่บ้านและตำบลในที่สุด (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555)

สรุปใจความสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ตามมาตรา 66 มีด้วยกัน 3 ประการ คือ

- 1) สิทธิในการที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม อันดีงามของท้องถิ่น
- 2) สิทธิในการมีส่วนร่วมกับรัฐในการ จัดการ ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น
- 3) สิทธิในการที่จะใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่าง ยั่งยืน

สิทธิของบุคคลในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ใน สิ่งแวดล้อมที่ดีและมีคุณภาพ และมีส่วน ร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม

มาตรา 67 “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วม กับรัฐและชุมชน ในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการ ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและควม

หลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ย่อมได้รับความคุ้มครอง” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, 2550)

หลักการของรัฐธรรมนูญในมาตรา 67 มีเจตนารมณ์ เพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์บำรุงรักษาและได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยพรรคแรกเป็นการให้สิทธิแก่ปัจเจกบุคคลทั่วไปในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สิทธิของปัจเจกชนในการที่จะมีส่วนร่วม กับรัฐและชุมชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพ

สิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานที่แบ่งออกได้ 3 ประการ คือ

1) สิทธิในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพในสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ

3) สิทธิในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ

ในวรรคสองนี้ให้หลักประกันว่าสิ่งแวดล้อม จะไม่ถูกทำลายจากโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยได้กำหนดให้เจ้าของ โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิด ผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่ต้อง ทำการศึกษา และประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น เสียก่อน และ โครงการหรือกิจกรรมเหล่านั้นจะต้อง ผ่านการพิจารณาและให้ความคิดเห็นประกอบ โดย กระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งจาก ผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และ ผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอน ด้าน สิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบการตัดสินใจจน ได้ข้อยุติเสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินโครงการหรือ กิจกรรมเหล่านั้นได้ นอกจากนี้ ในวรรค 3 มาตรา 67 ยังให้สิทธิแก่ชุมชน ฟ้องร้องหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง กรณีที่ปรากฏว่ามิได้มีการปฏิบัติตามมาตรา 67 วรรค 1 และวรรค 2 ซึ่งได้แก่ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือ องค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้

กรณีศึกษาการใช้สิทธิชุมชนในการพิทักษ์ เขาคูหา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

เขาคูหา ตั้งอยู่ที่ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ใครก็ตามที่เดินทางโดยใช้ทางหลวง สายเอเชีย (AH 2) ช่วงหาดใหญ่ - พัทลุง เมื่อมาถึง สี่แยกคูหา ซึ่งเป็นจุดตัดทางหลวงสายเอเชีย

ที่สามารถเชื่อมต่อไปยังจังหวัดสตูล และอำเภอควนเนียง จะเห็นเขาคูหาหนึ่งตั้งตระหง่านอยู่กลางทุ่งนาริมทางหลวงสายเอเชียฝั่งขาขึ้น ซึ่งก็คือเขาคูหาเขาที่เปรียบเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอรัตนภูมิเขาที่เป็นที่มาของชื่อสี่แยก และชื่อของตำบลเขาคูหาเป็นเขาคูกโดคเป็นเขาหินปูนขนาดใหญ่ ลักษณะเด่นของเขาคูหาคือ มีรอยแห้วจากการระเบิดเขาทำเหมืองหิน ซึ่งทำมาเป็นเวลา 20 กว่าปีมาแล้ว เนื่องด้วยบางส่วนของเขาคูหาเป็นแหล่งสัมปทานทำเหมืองหินของบริษัทเอกชน

การทำเหมืองหินในบริเวณเขาคูหาส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบมากกว่า 20 ปี มีชาวบ้านที่เดือดร้อนทั้งที่ได้รับความเดือดร้อนและไม่ได้รับความเดือดร้อน มีทั้งผลกระทบจากแรงสั่นสะเทือนของการระเบิดหิน ที่ทำให้บ้านเรือนของชาวบ้านแตกร้าว ทรัพย์สินเสียหาย มลพิษทางเสียงจากเครื่องจักรที่กลางวันและกลางคืน เสียงหัวเจาะอัดระเบิด เสียงการคูดหิน เสียงจากการกระแทกหิน เสียงจากการลำเลียงหิน ย่อยหิน โม่หิน เสียงจากการระเบิด โดยเฉพาะเสียงระเบิดหินที่สามารถได้ยินไกลหลายกิโลเมตร ได้ยินเสียงทั้งในตำบลคูหาใต้ ตำบลกำแพงเพชร ตำบลควนรู ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ บางส่วนของอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา และอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง รวมทั้งผลกระทบจากฝุ่นละอองที่มาจากกระบวนการในการทำเหมืองหินด้วย (โสภณ เจริญดี และคณะ, 2556)

ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัทเอกชนทำเหมืองหินเขาคูหา เริ่มชัดเจนขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2552 เมื่อชาวบ้านทราบว่าการทำเหมืองหินของบริษัทเอกชนหมดอายุลง จึงทำการรวมกลุ่มกันในนามเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองหินเขาคูหาอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ได้ยื่นหนังสือต่อรัฐบาล

ในสมัยที่อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อขอให้ชะลอการต่ออายุประทานบัตรการทำเหมืองหินเขาคูหาจนทำให้บริษัทเอกชนไม่สามารถต่ออายุประทานบัตร ส่งผลให้บริษัทไม่สามารถประกอบกิจการต่อได้มาเป็นเวลา 7 ปีแล้ว นับแต่ปี พ.ศ.2552 ถึงปี พ.ศ.2558 (โสภณ เจริญดี และคณะ, 2556) และบางส่วนก็ได้ยื่นฟ้องคดีต่อบริษัทเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายจากผลกระทบในการทำเหมืองจนคดีมาถึงที่สุดเมื่อศาลฎีกาตัดสินให้บริษัทเอกชนชดเชยค่าเสียหายต่อชาวบ้านเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558 แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการทำเหมืองในพื้นที่เขาคูหาอีก หรือแม้บริษัทเดิมจะไม่ดำเนินกิจการต่อ ก็อาจมีกลุ่มบริษัทใหม่เข้ามาทำเหมืองแทนได้ เพราะเขาคูหายังคงเป็นแหล่งสัมปทานเหมืองหินอยู่นั่นเอง

ปัญหาในทางปฏิบัติต่อการใช้สิทธิชุมชนในกรณีการพิทักษ์เขาคูหา

1) รัฐและกลุ่มทุนมีอำนาจเหนือกว่าชุมชน เนื่องจากหน่วยงานของรัฐคือฝ่ายปกครองที่มีอำนาจตัดสินใจต่อการอนุมัติเรื่องการขออนุญาตทำเหมือง อีกทั้งรายงานข้อมูลเอกสารในรายละเอียดเชิงลึก รัฐจะเป็นผู้ทราบข้อมูลก่อนชาวบ้าน หากชาวบ้านต้องการที่จะขอข้อมูลก็ต้องมาขอจากหน่วยงานของภาครัฐ โดยไม่มีโอกาสที่จะเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง และขั้นตอนต่างๆ ในการทำเรื่องขออนุญาตต่ออายุประทานบัตร ก็ล้วนแต่อยู่ในอำนาจตามกลไกกฎหมายของรัฐทั้งสิ้น นอกจากนี้ การทำรายงานการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรืออีไอเอ (EIA) ของโครงการทำเหมืองแร่หินอุตสาหกรรมชนิดหินปูนเพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง เพื่อเป็นเอกสารประกอบการขอต่ออายุประทานบัตรในการทำเหมืองของบริษัทเอกชนผู้ประกอบกิจการเหมืองหิน ก็ยังมีลักษณะที่ไม่โปร่งใส มีการนำ

รายชื่อของชาวบ้านมาแอบอ้าง ซึ่งเป็นการนำรายชื่อจากการประชุมในวาระอื่นที่มีได้เกี่ยวข้อง ว่ามีชาวบ้านร่วมลงชื่อรับฟังความคิดเห็นการต่ออายุประทานบัตร ทั้งนี้ไม่เคยมีใครได้เข้าร่วมประชุมในเรื่องดังกล่าว (โสภณ เชนรัตน์ และคณะ, 2556)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทุกข้อมูมิ เห็นได้ว่า ขั้นตอนสำคัญในการขออนุญาตต่ออายุประทานบัตรการทำเหมืองหิน ส่วนอยู่ในการดูแลของหน่วยงานของรัฐเป็นหลัก รัฐมีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะอนุญาตให้บริษัทเอกชนทำหรือไม่ทำกิจการเหมืองอย่างไรก็ได้ ซึ่งชุมชนแทบไม่มีส่วนในการตัดสินใจหรือหากมี ก็เป็นเพียงแค่ทำแบบพอเป็นพิธี ว่ามีการรับฟังความคิดเห็นจากคนในชุมชนแล้ว ทั้ง ๆ ที่ทั้งหมดอาจไม่ได้มาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งดูเหมือนว่าชุมชนกลายเป็นตัวละครที่สำคัญที่สุด เพราะอำนาจส่วนใหญ่ล้วนตกไปอยู่กับรัฐ และกลุ่มทุน ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจโดยกลไกกฎหมาย อีกฝ่ายก็มีอำนาจเงินที่สามารถบันดาลในสิ่งที่ตนต้องการจะได้ ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อเขียนของ ชศ สันตสมบัติ (2548) ที่อธิบายไว้ว่า การสูญเสียความสามารถในการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น การอ้างสิทธิของรัฐเหนือทรัพยากรทั้งหมด โดยใช้กลไกทางกฎหมาย และหน่วยงานต่าง ๆ และการเพิ่มบทบาทของรัฐในการควบคุมทรัพยากร ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทและอำนาจในการตัดสินใจลดลง การจำกัดสิทธิของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นในการเข้าถึงในการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเท่ากับเป็นการลดบทบาทและอำนาจของชุมชนท้องถิ่นลง

2) หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ค่อยให้ความสำคัญปัญหาของชาวบ้าน แม้รัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติเรื่องสิทธิชุมชนไว้

เป็นเครื่องมือในการเรียกร้องสิทธิของชาวบ้าน แต่หากหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่เอาใจใส่ต่อปัญหาของชาวบ้าน ไม่เห็นความสำคัญต่อสิทธิที่ชาวบ้านพึงมี ปล่อยให้มีการละเมิดสิทธิชุมชน จนทำให้ชุมชนไม่เชื่อมั่นว่าระบบกลไกกฎหมายและมาตรการที่มีอยู่จะเป็นหลักประกันที่สามารถคุ้มครองชาวบ้านจากผลกระทบจากการทำเหมืองได้ ชำร่วยหากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีแนวโน้มอำนวยความสะดวกต่อกลุ่มทุนเอกชนมากกว่า นอกจากจะทำให้ชาวบ้านหมดความเชื่อถือแล้ว ชาวบ้านก็จะเริ่มมองหน่วยงานของรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นฝ่ายตรงข้ามมากขึ้น

3) ชุมชนมีความเห็นที่แตกต่างกัน ภายในชุมชนดูหาได้ที่ได้รับผลกระทบมีความเห็นต่างกัน เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวคัดค้าน กับกลุ่มที่ไม่เคลื่อนไหวคัดค้าน กลุ่มที่เคลื่อนไหวคัดค้านคือกลุ่มที่ลุกขึ้นมาใช้สิทธิเรียกร้องจากการที่ได้รับความเสียหายเดือดร้อนจากการทำเหมืองหิน อยากจะอนุรักษ์เขาซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่น พยายามต่อสู้กับอำนาจที่เหนือกว่า ซึ่งการสู้กับอำนาจที่เหนือกว่าก็ยอมมีคนที่คิดว่าสู้ไปก็สู้ไม่ได้ เป็นการต่อสู้ที่ต้องใช้เวลานาน สู้กับอำนาจทุน อำนาจรัฐ (เอกชัย อิสระทะ, 2558)

ส่วนกลุ่มที่ไม่เคลื่อนไหวคัดค้าน ก็จะแบ่งได้เป็นอีกสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่สนับสนุนในการทำเหมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่มีรายได้จากการประกอบอาชีพไม่หิน ทั้งที่ทำงานอยู่ในเหมืองและไม่หินเองเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน โดยมักจะเป็นกรณีที่ชาวบ้านที่มีอาณาเขตที่ดินของตนติดกับเขาภูหา ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มทำไม่หินมาแต่ดั้งเดิม ก่อนที่จะมีบริษัทเอกชนเข้ามาประกอบกิจการเหมืองหินอย่างในปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มนี้จะได้รับความเดือดร้อน

จากการขาดรายได้หากเหมืองไม่สามารถประกอบกิจการต่อได้และกลุ่มที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด กลุ่มนี้แม้จะได้รับความเดือดร้อนอยู่บ้างจากการทำเหมือง เช่น เสียรบกวน หรือฝุ่นละอองจากการทำเหมือง แต่กลุ่มนี้จะได้รับความเดือนร้อนน้อยกว่ากลุ่มคนที่มีบ้านอยู่ใกล้กับเหมือง จึงไม่ค่อยสนใจเคลื่อนไหวอะไร ไม่สนใจว่าเขาคูหาที่เป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่น จะถูกระเบิดเสียหายไปแค่ไหนก็ตาม

แม้สิทธิชุมชน จะเป็นอำนาจอันชอบธรรม ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ชาวบ้านสามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อทวงไว้ซึ่งสิทธิในการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน แต่ถ้าหากไม่นำมาใช้สิทธิทั้งหลายที่ได้บัญญัติไว้ก็เป็นแค่เพียงตัวอักษรที่อยู่บนหน้ากระดาษเท่านั้น

แนวทางการบรรเทาปัญหาในทางปฏิบัติต่อการใช้สิทธิชุมชนในกรณีการพิทักษ์เขาคูหา

แม้การใช้สิทธิชุมชนของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองหินจะต้องพบเจอกับอำนาจที่เหนือกว่า แต่กระนั้นก็ยังมิช่องทางให้ชาวบ้านใช้เป็นเครื่องมือในการลุกขึ้นต่อสู้ได้ คือ

1) กฎหมาย โดยใช้สิทธิชุมชนที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญเป็นใบเบิกทางไปสู่การใช้กฎหมายลูกฉบับอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนของกระบวนการขอประทานบัตรในการทำเหมือง หากในขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ใช้กระบวนการที่ไม่ถูกต้องชอบธรรมตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของรัฐหรือเอกชน ชาวบ้านก็สามารถนำหลักฐานมายืนยันความผิดเพื่อยับยั้งกระบวนการดังกล่าวได้ ซึ่งมีตัวอย่างหนึ่งสืบจากเว็บไซต์ของสมาคมผู้บริโภค (สมาคมผู้บริโภคสงขลา, 2552) ที่เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองหินเขาคูหาได้ยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิ

มนุษยชนแห่งชาติ เพื่อคัดค้านการต่ออายุประทานบัตรทำเหมืองแร่ของบริษัทเอกชน

การเคลื่อนไหวตามมาตรการทางกฎหมาย เรื่องแรกที่ได้ทำไปแล้วคือ การฟ้องร้องคดีแพ่งต่อบริษัทเอกชนเหมืองหินเขาคูหา ซึ่งศาลฎีกาได้อ่านคำพิพากษาไปแล้วในวันที่ 20 มกราคม 2558 ที่ผ่านมา โดยตัดสินให้บริษัทฯ จ่ายค่าชดเชยให้แก่ชาวบ้านพร้อมดอกเบี้ย นอกจากนี้ ศาลยังสั่งให้บริษัทฯ ชดใช้ค่าเสียหายทางจิตใจ ความหวาดระแวง ด้วย (ไทย พีบีเอส นิวส์, 2558) ซึ่งผลจากคำพิพากษานี้ จะทำให้บริษัทเอกชนผู้ประกอบการเหมืองหินที่อยู่ในขั้นตอนการขออนุญาตต่ออายุประทานบัตรทำเหมืองหิน อาจต้องกลับมาทบทวนในส่วนขั้นตอนการขออนุญาต เพราะมีบางขั้นตอนที่บริษัททำไปด้วยความชะล่าใจในการทำนอกสภาวะที่กฎหมายรองรับและสำหรับผลที่จะตามมาสำหรับคำพิพากษาคดีนี้จะกลายเป็นบรรทัดฐานกรณีชาวบ้านที่ได้รับบาดเจ็บเสียหายจากการทำเหมืองหิน รายละเอียดของคำพิพากษาก็จะเป็นบรรทัดฐานให้สังคมไทย ทั้งในส่วนของชุมชนที่อยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศที่อาจกำลังเผชิญปัญหาในลักษณะเดียวกันนี้อยู่ และในเรื่องการเคารพสิทธิของชีวิตเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและสวัสดิภาพ ซึ่งเป็นสิทธิที่ชุมชนพึงมีตามบทบัญญัติเรื่องสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ประโยชน์จากคำพิพากษาสำหรับประชาชน มีอยู่ด้วยกัน 3 ประเด็น ประเด็นแรกเป็นกำลังใจให้ชาวบ้านที่ออกมาเรียกร้องความเสียหายที่เกิดขึ้นจากกรณีการทำเหมืองหิน เพราะโดยส่วนมากชาวบ้านมักไม่กล้าลุกขึ้นมาฟ้องร้องบริษัทเอกชน การที่มีชาวบ้านลุกขึ้นมาฟ้องร้องดำเนินคดีเพื่อปกป้องสิทธิของ

ตนเองนับเป็นเรื่องที่กล้าหาญมาก ประเด็นที่สอง นอกเหนือจากชาวบ้านกล้าที่จะฟ้องบริษัทแล้ว คำพิพากษาที่ออกมาไปสนับสนุนด้วยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งรับรองด้านสิทธิให้ชาวบ้านถือเป็น เรื่องที่ดี ส่วนประเด็นที่สามคือ คำพิพากษาค้างนี้ จะทำให้กลุ่มทุนต่าง ๆ ที่เพิกเฉยต่อกระบวนการของ ชุมชนที่จะได้รับความเสียหายและผลกระทบได้ กลับเข้าสู่การวางระบบให้ดี เพื่อแก้ปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น ในอนาคตและกระบวนการแบบนี้จะนำไปสู่การ พัฒนางการอุตสาหกรรมให้เป็นอุตสาหกรรมสีเขียว เป็นอุตสาหกรรมที่อยู่กับชาวบ้านได้จริง มิได้เป็น เพียงคำพูดหรือวาทกรรมที่อุตสาหกรรมพยายามที่จะ ให้เป็น นอกจากนี้ ในคำพิพากษาค้างนี้ยังมี ประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นในการชดเชยค่าเสียหาย โดย เฉพาะค่าเสียหายทางจิตใจ ความหวาดระแวง

นอกจากนี้ ชาวบ้านสามารถรวมกลุ่มเป็น เครือข่าย โดยสามารถทำหนังสือเพื่อขอให้ยกเลิก การประกาศให้เขาคูหา อ.รัตภูมิ จ.สงขลา เป็นแหล่ง หินอุตสาหกรรม ถึงหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น คณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม หรือกระทั่งผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เพื่อให้ หน่วยงานเหล่านี้เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือ อำนาจความสะดวกแก่ชาวบ้านต่อกระบวนการขั้นตอน ของการขอยกเลิกการประกาศให้สัมปทาน รวมถึง คຸ້ມກອງสิทธิของชุมชนในระหว่างที่กำลังทำเรื่อง คัดค้านอยู่เพื่อความปลอดภัยในสวัสดิภาพหากเกิด กรณีมีกลุ่มบุคคลที่ไม่หวังดีมาขัดขวาง

2) ใช้สื่อสารมวลชน โดยเป็นเครื่องมือใน การส่งเสียงของชุมชนไปให้คนทั่วไปได้รับทราบ เช่น จัดตั้งโรงเรียนสิทธิชุมชนเขาคูหา เพื่อเป็นเวที เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ ศึกษาผล กระทบสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศึกษาข้อกฎหมายและ ขั้นตอนการต่ออายุประทานบัตร โดยโรงเรียนสิทธิ

ชุมชนนี้จะมีลักษณะคล้ายวงเสวนาชาวบ้านโดยใช้ ศาลาเล็กๆ ในหมู่บ้านเป็นที่ทำการ มีการเชิญนักวิชาการ มาให้ความรู้กับชาวบ้านในประเด็นต่าง ๆ จนเป็น จุดเริ่มต้นที่ทำให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาต่อสู้คัดค้านและ ฟ้องร้องคดีต่อการประกอบกิจการเหมืองหินของ บริษัทเอกชน

3) การจัดกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ ที่ได้มี การจัดขึ้นมาแล้ว อาทิ กิจกรรม “ขับรถสืบสวน ตำนานภูผา อำเภอรัตภูมิ” โดยวัตถุประสงค์ในการ จัดกิจกรรมก็เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เกิดจิต สำนึกรู้สึกหวงแหนภูเขา ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่า เอาไว้ (ไทยพีบีเอส นิวส์, 2558) การกระจายข่าวใน สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค มีการสร้างเพจในเฟสบุ๊ค (Facebook) เป็นเพจชุมชน ใช้ชื่อว่า “เขาคูหา รัตภูมิ สงขลา” โดยในเพจจะมีข้อมูลข่าวการเคลื่อนไหว คัดค้านการต่ออายุประทานบัตรการทำเหมืองหิน ภาพถ่ายของเขาคูหา รวมทั้งกิจกรรมการเคลื่อนไหว ต่างๆ และวิดีโอสั้นที่นำเสนอข้อมูลเรื่องราวเขาคูหา ในแง่ต่าง ๆ จนไปถึงสื่อกระแสหลัก อย่างสถานี โทรทัศน์ไทยพีบีเอส ที่ให้รายการเปิดปมลงมาให้ สาระคดีเชิงข่าวเหมืองหินเขาคูหา จนเป็นที่รับรู้กัน เกือบทั่วประเทศ (เขาคูหา รัตภูมิ สงขลา, 2558) การทำให้เรื่องราวเป็นที่แพร่หลายออกไปสามารถ ทำให้หลายฝ่ายหันมาสนใจและอาจเข้ามาให้การ ช่วยเหลือ รวมทั้งเป็นแหล่งให้ความรู้ต่อคนในชุมชน เพื่อให้ตระหนักถึงปัญหาจนเข้ามามีส่วนร่วมต่อการ ปกป้องชุมชนของตนจากปัญหาดังกล่าว

4) ไม่กระทำการที่ขัดต่อกฎหมายหรือใช้ ความรุนแรง เพราะการกระทำเช่นนั้นจะส่งผลให้ ได้รับความเป็นธรรมจากกฎหมายน้อยลง อาจต้อง ถูกดำเนินคดีและความช่วยเหลืออำนาจความ สะดวกจากหน่วยงานต่างๆ ก็จะน้อยลงด้วย รวมถึง อาจทำให้ชาวบ้านหรือคนทั่วไปไม่กล้าออกมาเป็น

พลังสนับสนุน เมื่อถึงตอนนั้นการใช้สิทธิตามกฎหมายจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้น จึงต้องอาศัยความอดทน ใช้สันติวิธีไม่ใช่ความรุนแรง และใช้กระบวนการทางกฎหมายในการต่อสู้กับอำนาจที่มีอิทธิพลเหนือกว่าให้ได้

5) หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นหน่วยงานของกระทรวง กรม ต่าง ๆ ประจำ จังหวัด ควรให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านในทุกกรณีที่มีการร้องขอหรือร้องเรียนตามสิทธิที่กฎหมายให้ความคุ้มครอง อย่างมองข้ามเพิกเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน หากองค์กรของรัฐพากันเข้าข้างหรืออำนวยความสะดวกจนละเลยต่อปัญหาของชาวบ้าน อาจทำให้ชาวบ้านหรือชุมชน มององค์กรของรัฐเป็นคู่ขัดแย้งไปด้วย และหากชาวบ้านไม่สามารถพึ่งพาขั้นตอนกระบวนการของรัฐได้ หนทางสุดท้ายอาจนำไปสู่ปฏิบัติการนอกความคุ้มครองหรือรับรองทางกฎหมายได้ เช่น อารยะขัดขืน หรืออาจลุกลามเป็นการใช้ความรุนแรงไปในที่สุด

6) องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านได้ด้วยการให้ความรู้ทางกฎหมาย รวมถึงกระบวนการเรียกร้องสิทธิของชุมชน ซึ่งจุดนี้องค์กรเอกชนที่จะมาให้ความช่วยเหลือชาวบ้านควรมีใครสักคนหนึ่งในองค์กรที่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อทำให้ทราบถึงความเป็นมาและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงการเป็นที่รู้จักมักคุ้นกับคนในชุมชนมาแต่เดิมด้วย ซึ่งจะช่วยให้การให้ความช่วยเหลือมีประสิทธิภาพมากขึ้น นั่นก็เพราะจะมีความรู้สึกรู้ว่าชุมชนแห่งนั้นคือถิ่นฐานของตน ความรักความหวงแหนที่อยากจะเข้ามาช่วยเหลือย่อมมีพลังมากขึ้น

7) คนในชุมชนควรตระหนักถึงสิทธิของชุมชนให้มากขึ้น การที่ชาวบ้านยังแบ่งเป็นกลุ่มเป็น

ฝ่ายอยู่นั้น ก็เนื่องมาจากความไม่ตระหนักถึงสิทธิที่ตนเองพึงมีพึงได้ กลุ่มที่ตระหนักได้แล้วย่อมกลายเป็นกลุ่มที่ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิ ส่วนกลุ่มที่ยังไม่ตระหนักได้นั้นก็ไม่สนใจอะไรทั้งสิ้นอะไรจะเกิดก็เกิดไป สิ่งแวดล้อมจะเสียหายไปแค่ไหนหรือความเป็นอยู่ของชีวิตจะแย่ลงเพียงใดก็ไม่สนใจ ซึ่งกลุ่มนี้มักเป็นผู้ที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างรุนแรง หรือได้รับผลกระทบแต่ไม่กล้าที่จะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิแก่ตนเอง หรืออีกกลุ่มที่สนับสนุนการทำเหมืองเนื่องจากพวกตนได้ประโยชน์จากกิจการที่ทำกันอยู่ จึงไม่เรียกร้องสิทธิแก่ตนเอง ซึ่งอาจส่งผลให้ตนเองขาดรายได้ ทั้งหมดนี้จึงเป็นเรื่องของคนในชุมชนที่ต้องมีการพูดคุยกัน เพื่อหาจุดร่วมที่สามารถทำให้ทุกฝ่ายอยู่ด้วยกันได้ ทั้งนี้ อาจมีการให้องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นคนกลางในการเชื่อมทุกกลุ่มให้เข้ามาพูดคุยกัน เพื่อหาข้อยุติที่ทุกฝ่ายพึงพอใจ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นทุกคนในชุมชนก็ควรที่จะได้รับการคิดอาวุธทางปัญญาในเรื่องของสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนควรรู้ไม่ว่าคนในชุมชนแต่ละกลุ่มจะมีความเห็นตรงกันหรือไม่ก็ตาม

สรุป

การนำบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาประยุกต์ใช้กับบริบทปัญหาของชุมชนเขาควหา นั่นก็คือการจัดตั้งโรงเรียนสิทธิชุมชนขึ้นในชุมชนเขาควหาซึ่งเป็นการให้ความรู้แก่ชาวบ้านเรื่องสิทธิชุมชน ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ชาวบ้านควรรู้เมื่อได้มีการคิดอาวุธทางความรู้ให้แก่ชาวบ้านแล้ว แม้ชาวบ้านจะมีความเห็นที่แตกต่างกัน แต่อย่างน้อยก็สามารถหาจุดร่วมจากความแตกต่างตรงนี้ได้ เพราะทุกคนมีสิทธิที่จะได้ใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างเท่าเทียมกันตาม

เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ การนำเจตนารมณ์แห่งบทบัญญัติสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ มาปรับใช้ในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยสามารถดำรงชีพได้อย่างปกติในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของชาวบ้านตำบลคูหาได้อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นการรักษาสิทธิของชาวบ้านอันพึงมีต่ออำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการให้ความรู้ที่ถูกต้องกับชาวบ้านในเรื่องสิทธิชุมชน และข้อกฎหมายต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อชาวบ้านผ่านการจัดตั้งโรงเรียนสิทธิชุมชน จนชาวบ้านตัดสินใจออกมาคัดค้านการทำเหมืองหินของบริษัทเอกชนที่สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ชาวบ้านเพื่อปกป้องชุมชนและทรัพยากรของชุมชน จนมีการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายต่อบริษัท และชาวบ้านก็เป็นฝ่ายชนะคดีในที่สุด ขณะเดียวกันก็มีกระบวนการในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านไม่ให้มีการขุดต่ออายุประทานบัตรในการทำเหมืองเพื่อหยุดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะสร้างความเดือดร้อนเสียหายต่อชาวบ้านและเขาควหาไปมากกว่านี้

ความสำเร็จของการต่อสู้เพื่อปกป้องเขาควหาของชาวบ้านในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดความรู้โดยลูกหลานของชาวบ้านซึ่งทำงานเป็นนักเคลื่อนไหวองค์กรพัฒนาเอกชนในเรื่องสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญผ่านการจัดตั้งโรงเรียนสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้น จนทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงสิทธิที่ตนพึงมีพึงได้ เมื่อชาวบ้านมีความรู้จึงทำให้มีความกล้าหาญที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้ทวงคืนสิทธิของตนที่ถูกละเมิด ดังนั้นความรู้ในเรื่องกฎหมายจึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การต่อสู้ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ การใช้สื่อสารมวลชนก็เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ชาวบ้านสามารถเปิดเผยเรื่องราวการต่อสู้

เคลื่อนไหวออกไปสู่สังคมภายนอก จนกลายเป็นข่าวในสื่อกระแสหลัก การทำให้เรื่องราวเป็นที่แพร่หลายออกไปทำให้หลายฝ่ายหันมาสนใจและเข้ามาให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งเป็นการให้ความรู้ต่อคนในชุมชนเพื่อให้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและเข้ามามีส่วนร่วมต่อการปกป้องทรัพยากรภายในชุมชนของตนเองด้วย

แน่นอนว่าการต่อสู้กับกลุ่มทุนที่มีอำนาจเงินเป็นเครื่องมือ และเจ้าหน้าที่บางกลุ่มของภาครัฐที่พยายามเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุนในการประกอบกิจการเหมืองย่อมเป็นการต่อสู้ที่หลายคนอาจมองว่าไม่มีทางชนะ แต่อย่างน้อยการเคลื่อนไหวของชาวบ้านก็สามารถสร้าง “สงครามจิตวิทยา” ให้กับคู่แข่งได้ ทั้งใช้ช่องทางตามกฎหมายและสื่อสารมวลชนเพื่อเผยแพร่เรื่องราวไปสู่สาธารณะจนเป็นที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ และสื่อสารมวลชน จนประสบความสำเร็จในระดับที่สามารถทำให้บริษัทเอกชนไม่สามารถขุดต่ออายุประทานบัตรเพื่อประกอบกิจการเหมืองหินเขาควหาต่อไปได้มาเป็นเวลาร่วม 7 ปีแล้ว แต่ภายในชุมชนยังคงมีความขัดแย้งอยู่เนื่องจากความคิดของคนในชุมชนไม่ได้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งผู้ที่อยากปกป้องชุมชน ผู้ได้รับประโยชน์จากการทำเหมือง และผู้ที่ไม่ได้ใส่ใจกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งหากต้องการให้เสียงแห่งการปกป้องชุมชนดังกว่าที่เป็นอยู่จะต้องทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงสิทธิของตนตามกฎหมายและผลกระทบด้านลบที่จะได้รับให้มากขึ้น แม้การต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการทำเหมืองหินจะประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งจนสามารถขยับยื่นการขุดต่ออายุประทานบัตรได้ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการทำเหมืองหินอีก เพราะเขาควหายังคงเป็นแหล่งสัมปทานเหมืองหินที่พร้อมให้กลุ่มทุนบริษัทเอกชนเข้ามาทำกิจการต่อได้อีก

ตราใบไต่ถามหมายสูงสุดของการเคลื่อนไหว นั่นคือ เหมืองหินยังไม่บรรลุผล การต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อ
การขอยกเลิกการประกาศเขาคูหาเป็นแหล่งสัมปทาน พืชภัยเขาคูหา ก็ยังต้องดำเนินต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการต่างประเทศ. 2558. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง. (ออนไลน์). จาก: <http://www.mfa.go.th/humanrights/images/stories/iccprt.pdf>.
- เขาคูหา รัตภูมิ สงขลา. 2558. รายการเปิดปมเขาคูหา TPBS. (ออนไลน์). จาก: <https://www.facebook.com/video.php?v=1590843527802098&permPage=1>.
- คม ชัด ลึก ออนไลน์. 2558. 'เขาคูหา'คดีตัวอย่างที่ชาวบ้านปกป้องสิทธิ์ตัวเอง. (ออนไลน์). จาก: <http://www.komchadluek.net/detail/20150202/200609.html>.
- ชลธิรา สัตยวิวัฒนา. บรรณาธิการ. 2546. พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ไทย พีบีเอส นิวส์. 2558. จ.สงขลา จัดกิจกรรมอนุรักษ์เขาคูหา หลังถูกทำลายจากเหมืองหินมากกว่า 10 ปี. (ออนไลน์). จาก: <http://news.thaipbs.or.th/node/62520>.
- ไทย พีบีเอส นิวส์. 2558. ศาลฎีกาพิพากษาให้ บ.เอกชนชดใช้ค่าเสียหายคดีเหมืองหิน จ.สงขลา. (ออนไลน์). จาก: <https://www.youtube.com/watch?v=7zqip1OQtgk>.
- ยศ สันตสมบัติ. 2548. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550. 2550. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก. หน้า 1-127.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2542. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- วีระ สมบูรณ์. 2532. รัฐธรรมในอดีต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- สนั่น ชุตกุล, สดใส สร้างโสทรก, นันทโชติ ชัยรัตน์, ไพรินทร์ เสาะสาย, อุษณีย์ คະบุตร, อภินันท์ บุญทอง, ธีรดา นามไผ่, เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์, พิชาญ ทิพย์วงศ์, สุพจน์ สิงห์คะจันทร์, บุญทอง สะดวก, มาลี สุป็นดี, สาทร ปรางเพชร, เลื่อน ศรีสุโพธิ์ และเสน่ห์ จามริก. 2550. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมาคมผู้บริโภคสงขลา. 2552. เครื่องข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองหินเขาคูหาอ.รัตภูมิ จ.สงขลา. (ออนไลน์). จาก: <http://www.consumersongkhla.org/paper/483>.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2555. สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: สำนักประชาสัมพันธ์ เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- โสภา เจริญรัตน์, ปรัชญเกียรติ ว่าโระ และรวยริน เพ็ชรสลักแก้ว. 2556. เจาะแผนพัฒนาภาคใต้. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

เอกชัย อิศระทะ. 2558. ไทยเอ็นจีโอ อำเภอรัตนภูมิ สงขลา. (ออนไลน์). จาก: <http://www.thaingo.org/thaingo/node/2159>.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่น ว่าด้วย สิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.